

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**„Kettős kötődés” – A munkaerő-piaci karriertől a
familiarizmusig**

A kisgyermekes nők munkavállalási attitűdjei és integrációja

Rusinné Fedor Anita

Témavezető: Dr. Fónai Mihály

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2012.

1. Az értekezés célkitűzései, a téma körülhatárolása

Magyarország foglalkoztatási helyzete igen kedvezőtlen képet mutat. Mind a nők, mind a férfiak foglalkoztatási rátája jelentősen elmarad az Európai Unió tagállamaitól. A nemenkénti különbségeket vizsgálva az tapasztalható, hogy a nők kedvezőtlenebb helyzetben vannak a munkaerőpiacon, mint a férfiak. A 2011. évi adatok alapján a nők és a férfiak foglalkoztatása között 11,8%-os különbség érvényesül. A rendszerváltozást megelőzően a magyar nők foglalkoztatási színvonala meghaladta az Európai Unió tagállamainak átlagát, mára azonban már jóval az alá került (Frey 2001). A magyar férfiak kedvezőtlen mutatói elsősorban munkaerő-piaci okokkal, a nyugdíjszerű ellátásban részesülők, és az egyéb okok miatt inaktívak magas arányával magyarázhatók. A nők esetében az eltérés jelentős részéért a kisgyermeket nevelő nők alacsony aktivitási rátája a felelős (Blaskó 2009).

Ma a nők egyik legnagyobb problémája a gyermekvállalás és a munkavégzés közötti döntés. A téma szakértői fontosnak tartják, hogy a nők ne csupán kényszerek, hanem egyéni választások, belső indítékok mentén dönthessenek a prioritásokról, életpályájuk alakításáról. Arról, hogy kizárólag munkájuknak vagy családjuknak szentelik életüket, vagy éppen a kettő összehangolását helyezik előtérbe. A kétkeresős családmódel megjelenése óta egyre kevésbé jellemző, hogy a nők csak az anyai és a feleség szerepet tekintik kívánatosnak, s a munkaerő-piaci szerep gyakorlásának kizárólagossága is csak kevesek számára elfogadható. A leggyakrabban tapasztalható életút a „kettős karrierű”, amely mögött állhat gazdasági kényszer, kifejezheti az önmegvalósítás vágyát, vagy mindkettőt (Spéder 2001; Koncz 2006).

Témánk aktualitását is ez adta, amit még inkább hangsúlyoz, hogy az Európai Unióban és Magyarországon egyaránt kiemelt jelentőséggel bír a női foglalkoztatás növelése, és ebből adódóan a keresőtevékenység, a családi teendők és a gyermekvállalás összeegyeztetése. Vizsgálódásunk létjogosultságát

a hazai (és nemzetközi) demográfiai adatok is alátámasztják, mely szerint 135 éve nem tapasztalt alacsony szintre süllyedt a születések száma Magyarországon. Mindez szorosan összefügg a gyermekvállalás és a munkaerő-piaci részvétel konfliktusával.

A fejlett piacgazdaságokban már az elmúlt évtizedben fókuszba került a teljes élet iránti igény. Ennek egyik vetületeként nőtt a családi élet fontossága, a keresőtevékenység és a családi élet harmóniája iránti vágy. A nők kettős szerepének összehangolása az Európai Unió foglalkoztatási stratégiájának kiemelkedő aspektusa. A munka és a magánélet konfliktusából adódó túlterheltség, kevés szabadidő leginkább a kisgyermeket nevelő nők esetében figyelhető meg, mely meggátolja a képzésben való részvételüket, korlátozza kapcsolatépítési lehetőségeiket (Koncz 2008).

Kutatásunk témája a kisgyermekes nők munkaerő-piaci részvétele és a gyermekgondozást követő munkaerő-piaci (re)integrációja. A szakirodalmi elméleti keretek, és az azokhoz szorosan kapcsolódó kutatási előzmények alapján dolgozatunk célja a kisgyermekes nők munkaerő-piaci integrációját befolyásoló tényezők és háttérváltozók feltárása, bemutatása volt. Azt vizsgáltuk, hogy az érintettek hogyan ítélik meg saját munkaerő-piaci helyzetüket és esélyeiket. Elemző munkánkban arra kerestük a választ, hogy a kisgyermekes nők mikorra időzítik munkaerő-piaci visszatérésüket a gyermekgondozási szabadságot követően, s ezzel kapcsolatos döntésüket milyen tényezők alakítják.

A kutatás, és a dolgozat elméleti kereteit értelemszerűen multidiszciplináris megközelítés jellemzi, hiszen a vizsgált témának jogi, antropológiai, biológiai, pszichológiai, pedagógiai, közgazdaságtani illetve szociológiai vonatkozásai is vannak, s ezeket többé-kevésbé érintettük is. Dolgozatunk elméleti kereteit elsősorban a szociológia (családszociológia, nevelésszociológia) és a közgazdaságtan vonatkozó modelljei, teóriái és tézisei adták. A neveléstudományok, így a nevelésszociológia számos, közgazdasági (lásd

például az emberi tőke és társadalmi tőke elméletet), és szociológiai elméletet (így a közgazdasági megközelítésektől különböző tőketípusok, a kulturális és társadalmi tőkék elméletét) adaptált és fejlesztett tovább saját tudományos megközelítésmódja és kritériumai szerint.

2. Alkalmazott módszerek

Empirikus vizsgálatunk adatgyűjtését Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében végeztük, ahol 450 fő, 0-7 éves korú gyermeket nevelő nő személyes megkeresésére került sor. A kérdőívek lekérdezése a területi védőnői körzetekben, 2010-ben történt. A mintánkban szereplő nők munkaerő-piaci integrációs magatartását két alcsoporton keresztül tártuk fel (a megkérdezés időpontjában gyeden/gyesen lévő és a gyermekvállalást követően már újból munkába állt kisgyermekes anyák), így lehetővé vált a két vizsgált csoport összehasonlító elemzése. Az alkalmazott kérdőívek tartalmi egyezése lehetőséget adott az egységes adatbázis kialakítására, így a két alcsoport egységes mintát alkotott.

2.1. Hipotézisek

A szakirodalom állításait illetve más empirikus kutatások eredményeit alapul véve a következő hipotéziseket állítottuk fel:

1. A demográfiai kutatások alapján azt vártuk, hogy a magasabb gyermekszám jelentősen korlátozza, esetleg végérvényesen is megakadályozza a nők visszatérését a munkaerőpiacra. Állításunkat többek között Bukodi és Róbert (1999), Frey (2002), Kapitány és Spéder (2009), Plantenga és Remery (2005) kutatásaira alapoztuk.

2. A munkahely biztonságát alapul véve azt vártuk, hogy a gyermekvállalást megelőzően munkahellyel rendelkezők integrációja szinte zökkenőmentes, erősebb munkaerő-piaci kötődésük miatt. Ebből adódóan, akik rendelkeznek munkahellyel, azok később térnek vissza a munka világába, igénybe veszik a gyermekgondozási szabadság maximális időtartamát. Ezen feltételezésünk megfogalmazásánál Szűcs (2005), Bálint és Köllő (2008) következtetéseit vettük figyelembe.
3. Koltai (1999), Török (2006) és Szűcs (2005) megállapításai alapján a képzésbe való bekapcsolódás javítja a munkaerő-piaci pozíciót. Bukodi (2005) állítása szerint a nők esetében az iskolai végzettség jobban befolyásolja a munkaerő-piaci esélyeket és kockázatokat, mint a férfiaknál. Ezért azt vártuk, hogy azok a nők, akik a gyermekgondozási szabadság ideje alatt részt vettek valamilyen képzésben, kevésbé aggódnak a gyermekgondozási szabadságot követő újbóli munkába állás miatt. Ehhez kapcsolódóan azt feltételeztük, hogy akik tanultak azt azzal a céllal tették, hogy a gyermekvállalást követően megváltozott életkörülményeihez jobban illeszkedő munkát találjanak. Így várakozásunk szerint a teljes mintán belül a képzésbe bekapcsolódó anyák körében nagyobb a munkahelyváltók aránya.
4. Negyedik hipotézisünket Kapitány és Spéder (2009) „partnerbónusz” modelljéből vezettük le. Ezt figyelembe véve úgy gondoltuk, hogy a munkaerőpiacra való visszatérés esetén meghatározó a férj vagy élettárs jelenléte, munkaerő-piaci szempontból definiált pozíciója. Így azt feltételeztük, hogy a foglalkoztatott férj vagy élettárs jelenléte csökkenti a szüléssel kapcsolatos jövedelemkiesés kockázatát, tehát azok a nők, akik foglalkoztatott férjjel vagy élettárssal élnek, kevésbé tartják

sürgetőnek a munkaerő-piacra való visszatérést. A családi állapoton és a partner gazdasági aktivitásán túl magyarázó változónak tekintettük a megkérdezettek és partnereik iskolai végzettségét. A kulturális homogenitás hipotézise alapján a magasabban kvalifikált férj szintén magasabb iskolai végzettségű felesége, vélhetően rövidebb időre szakítja meg kereső tevékenységét a gyermekvállalást követően. Az emberi tőke elmélet alapján *„az előzetesen felhalmozott karriertőkék a munkaerőpiacra való visszatérésre ösztönöznek”* (Bukodi és Róbert 1999:206).

5. A Koncz (2006) és Hakim (2000) által bemutatott női karrier modellek alapján azt vártuk, hogy a társadalmi státusz és a munkaerő-piaci pozíció, valamint a "magánszerepek", és a "családi karrier" között strukturális összefüggés érvényesül: az alacsony státuszúak a "magánszerepeket" és a "családi karriert", míg a magasabb státuszúak a „munkakarriert” részesítik előnyben.
6. Coleman (1998) és Becker (1981) tézise szerint a családon belüli társadalmi tőke beruházás egyik megnyilvánulási formája a szülők gyermekeikre fordított idő mennyiségében fejezhető ki. Ennek értelmében azt vizsgáltuk, hogy a nők a gyermekgondozási szabadság időtartama alatt ténylegesen mennyi időt töltöttek gyermekeikkel, milyen mértékű az idő-invesztáció mely meghatározó jelentőségű a társadalmi tőke gyarapításának tekintetében. Feltételezhető, hogy azok a nők, akik nem merítik ki a gyermekkel otthon tölthető maximális gyermekgondozási szabadságot, azok ez alatt az időintervallum alatt a lehető legtöbb időt kívánják gyermekeikkel együtt tölteni.

3. Főbb eredmények

Kutatásunk legfontosabb eredménye, hogy a jelenleg gyermekükkel gyermekgondozási szabadságon lévő nők munkaerő-piaci visszatérésének tervezett időzítése és a dolgozó anyák már megvalósult visszatérése eltérést mutat. A két vizsgált csoport visszatérésének tényleges és elképzelt időzítése között a legszembetűnőbb különbség, hogy a gyeden/gyesen lévők átlagosan félévvel később kívánnak visszatérni a munka világába, mint a dolgozó anyák. Előbbi csoport véleménynyilvánítása s a magyarázó háttérváltozók vonatkozásában megállapíthatjuk, hogy a megkérdezés pillanatában, a gyermek életkora miatt sok esetben még nem aktuális a munka világába történő visszatérés, így az ezzel kapcsolatos döntési helyzettől való távolság egyfajta idealizált állapotot teremt. Nincs még mérlegelendő helyzet, és ha van is, az nagyon egyoldalú, a gyermekgondozás kizárólagossága felé mutat. A külső tényezők, a gyermekelhelyezési nehézségek, a munkaerőpiac keresleti oldaláról érkező kényszerítő hatások, a gyermekgondozási szabadsághoz kötődő pénzbeli ellátások harmadik évben tapasztalható csökkenése a gyeden/gyesen lévők többségénél még nem jelentkeznek, így ezek a tényezők még nem alakítják munkaerő-piaci integrációs terveiket. Ennek elsődleges okát a családi életciklus hatással magyarázzuk.

A gyermekszám és a visszatérés összefüggését vizsgálva a gyeden/gyesen lévőknél szignifikáns kapcsolatot tapasztaltunk. A két alminta közül ennél a csoportnál érvényesült az a feltételezésünk, hogy minél több gyermek nevelkedik a családban, az édesanya annál későbbre időzíti visszatérését. Meglátásunk szerint ennek az indoka, hogy amennyiben a családban több iskoláskornál fiatalabb gyermek van, akkor az anya az otthon töltött időszak hosszának megítélésében figyelembe veszi, hogy nem csak arra a gyermekre fordít ebben az időszakban nagyobb figyelmet, akivel gyermekgondozási szabadságon van, hanem a többi óvodáskorú gyermekére is. Így esetükben az

otthonlét megtérülése, a családban jelenlévő további gyermekkel együtt töltött idő hosszának jótékony hatásában mérhető.

A gyermekek életkora szerinti vizsgálódásunk eredményei, hipotézisünknek megfelelő összefüggést mutatott mindkét csoportnál. Eszerint a kétéves vagy annál fiatalabb gyermek meghatározó szerepet játszik az anyák munkaerő-piaci viselkedésében, a megvalósult és a tervezett visszatérés tekintetében egyaránt. Míg a 0-2 éves korú gyermek jelenléte az otthon töltött idő hosszának növekedését, addig az ennél idősebb gyermek jelenléte az újbóli munkába állást erősíti.

A munkahely biztonsága és a visszatérés közötti kapcsolatra vonatkozó feltételezésünk nem igazolódott, mindkét csoportban a legkorábban visszatérők közé tartoznak az állami, önkormányzati dolgozók. Meglátásunk szerint ez a munkaerő-piaci viselkedés inkább az iskolai végzettség hatásának és nem a szektorális jellegnek a hozadéka, mivel a diplomások és érettségizettek nagy része az általunk biztonságosnak ítélt állami szférában dolgozott. Ez alapján inkább az emberi tőke elméletek vonatkozó téziséét erősíti a tapasztalt összefüggés.

A tanulásba való bekapcsolódás egyik minta esetén sem alakítja a visszatérés már megvalósult és vélt időpontját statisztikailag releváns módon. Így megállapíthatjuk, hogy a gyermekgondozási szabadság alatt végzett tanulmányok nem jelzik előre a korábbi munkaerő-piaci visszatérést. Inkább arról van szó, hogy a tanulás előkészíti a fizetett munkába állást. Mindemellet azt tapasztaltuk, hogy a tanulás költségeinek esetleges állami átvállalása kedvezően hat az anyák tanulási motivációjára. A képzések ingyenessége növeli az oktatásba való bekapcsolódás hajlandóságát. A válaszadók közel fele tanulna szívesen, ha a képzés lehetősége a kisgyermeket nevelő anyáknak ingyenes, vagy kedvezményes lenne.

A „partnerbónusz” hatás csak a gyeden/gyesen lévő nőknél nyert bizonyítást. A házasságban élő anyák tervezik a legkésőbbre újbóli munkába állásukat,

valamivel korábban az élettársi kapcsolatban élők. A legrövidebbre tervezett otthon töltött időszakról az elvált, illetve a hajadon anyák számoltak be. A házasságban élők hosszabb időtartamra tervezett gyermekgondozási szabadsága a házastárs jelenlétének köszönhető biztonságos anyagi háttérrel magyarázható. Az élettárssal együtt élők visszatérési magatartása ennek az együttélési formának a jellegével hozható összefüggésbe, ahol a családi gazdálkodás, ezen belül is a jövedelem megszerzése és felhasználása a társak külön kompetenciája (lehet). A dolgozó anyák munkaerő-piaci visszatérése nem hozható összefüggésbe a családi állapottal, esetükben a különböző családtípusokhoz tartozó nők munkaerő-piaci viselkedésének együttmozgása figyelhető meg.

Az apák gazdasági aktivitása egyik alcsoport esetében sem magyarázza az anyák munkaerő-piaci visszatérésének időzítését. Ezzel szemben az iskolai végzettség meghatározó voltáról árulkodnak eredményeink. Az apák magasabb iskolai végzettsége mind a dolgozó anyák, mind a gyeden/gyesen lévő anyák korábbi munkaerő-piaci visszatérését jelzi. Így tehát az apák magasabb emberi tőke beruházásának otthontartó hatását vizsgálatunk alapján nem tudtuk igazolni.

Az apák mindennapi teendőkben való szerepvállalása meghatározónak bizonyult, azonban a két vizsgált csoport tekintetében eltérő hatást tapasztaltunk. A gyermekükkel otthon lévő nők köréből azok kalibrálták legkorábban újbóli munkába állásukat, akik úgy nyilatkoztak, hogy egyáltalán nem számíthatnak partnerük segítségére. Ezzel szemben a dolgozó anyák csoportjából azok tértek korábban vissza a munka világába a gyermekvállalást követően, akiket partnerük teljes mértékű támogatásáról biztosított. Mindez arra utal, hogy a segítőtárs jelenlétének megterülése a jelenleg otthon lévő anyáknál egy kiegyensúlyozott, problémáktól mentes otthon töltött időszakot eredményez. A dolgozó anyák csoportjánál a segítőképz társ egyfajta biztonságot nyújtó háttérként jelenik meg, melynek eredménye a családi és munkahelyi teendők

között egyensúlyra lelő, munkaerő-piaci visszatérését nem halogató anyai magatartás, mely a Coleman-i társadalmi tőke elméletet erősíti.

A különböző karrier modellek preferálását a kisgyermekes nők strukturális adottságai mentén vizsgáltuk, mivel az értékorientáció milyenségét feltáró vizsgálatunk azt bizonyította, hogy a kvalifikáltabb anyák kevésbé ragaszkodnak a tradicionális nemi szerepekhez, mint az alacsonyabb végzettséggel rendelkező társaik. A gyeden/gyesen lévő anyák tekintetében feltételezésünknek megfelelően, az alacsonyabb végzettséggel rendelkező anyák munkaerő-piaci visszatérési aspirációi tolódtak ki leginkább időben, s legkorábbra tervezett újbóli munkavállalásról a diplomás nők számoltak be. A dolgozó anyák csoportjában ennél árnyaltabb kép rajzolódott ki. A legkorábbra időzítő anyák ennél a csoportnál az érettségizettek köréből kerültek ki. Ennek az iskolai végzettségű csoportnak a magatartása azzal magyarázható, hogy a gyermekvállalással összefüggő anyagi kockázat őket érinti a leginkább. E tekintetben a harmadik otthon töltött év számukra kevésbé vonzó. Az érettségizett anyák korábbi visszatérése a gyermekvállalás anyagi használdozatának következményeként írható le, vagyis a gyermekgondozási szabadság megszakítása, gazdasági racionális döntés következménye. Mindez ellentmond a közgazdasági családelméletnek, mely szerint a házastársak között a különböző tőkék, javak cseréje történik, mégpedig úgy, hogy a férfi teljes energiáját a munkaerő-piaci szerepeire fordítja, biztosítva ezáltal, a család anyagi háttérét. A feleség pedig, a családon belüli tevékenységekre koncentrálja erőforrásait, vezeti a háztartást, biztosítja a család kohézióját (Bukodi és Róbert 1999).

Eredményeink inkább a társadalmi tőke elméletet erősítik, miszerint az egyén döntéseit, cselekvéseit nemcsak saját, hanem közvetlen környezetében lévő személyek erőforrásai is meghatározzák (a férj vagy élettárs státuszparaméterei, a családon belüli feladatokban való szerepvállalása). Ebben az esetben

összetartó társadalmi tőkéről beszélünk, melyet erős kötések, családon belüli kapcsolatok jellemeznek.

A leghosszabb, három évet meghaladó otthon tartózkodás leginkább a legalacsonyabb képzettségűekre jellemző, az érettségizettek és diplomások aránya e tekintetben elenyésző. Az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők későbbre időzített munkaerő-piaci visszatérése, a kedvezőtlen munkaerő-piaci bér és a gyermekgondozási szabadság pénzbeli ellátása közötti szűk réssel magyarázható. Egyértelművé vált, hogy a kisebb mértékű emberi tőkével rendelkező anyák tovább maradnak távol a munka világától, míg kvalifikáltabb társaik korábban időzítenék a visszatérést. Azonban a dolgozó nőknél az érettségizett és diplomás anyák visszatérésének dinamikája saját mintánkban ellentmond az eddigi kutatási tapasztalatoknak, ugyanis az érettségizettek alkotják a legkorábban visszatérők csoportját. A diplomás anyák visszatérési magatartásában egyfajta kettősség jelenik meg. A magasabban kvalifikált nők korábbi visszatérése az emberi tőke elméletek érvelését támasztja alá, mely szerint a kedvezőbb munkaerő-piaci kötődéssel bíró anyák foglalkoztatási karrierjének megszakítása annál nagyobb emberi tőke veszteséggel jár, minél hosszabb időperiódusra szól a távollét. A másik oldalon megfigyelhető, hogy az előbbinél bár alacsonyabb, de mégis jelentős részük kihasználta a maximális otthonmaradás lehetőségét. Ennek magyarázatánál a házassági homogámia tételéhez nyúlunk vissza. Eszerint a házastársak hasonló emberi tőkével rendelkeznek, így az ilyen erőforrásokkal rendelkező családokban az anya korai munkába állása pusztán anyagi szempontok miatt nem válik sürgetővé.

A családon belüli társadalmi tőke hatását a gyermekekre fordított tényleges időráfordítással, a gyermek iránti aggodás mértékével és a partner otthoni feladatokban való részvételével vizsgáltuk. Megállapítottuk, hogy mind a gyeden/gyesen lévők, mind a dolgozó nők egyaránt sok időt ruháztak gyermekük társadalmi tőkéjébe azáltal, hogy az újbóli munkába állásukig a

lehető legtöbb időt töltötték gyermekeikkel, s ritkán bízták őket segítő rokonokra vagy járatták bölcsődébe. A gyermek iránti aggodás mértéke bizonyíthatóan befolyásolja az anyák munkaerő-piaci visszatérésének időzítését. Minél inkább tartottak az anyák attól, hogy a munkába való visszatérésükkel párhuzamosan nem tudnak majd elegendő időt tölteni gyermekükkel, annál inkább elodázták munkaerő-piaci integrációjukat. A segítő partner jelenléte enyhíti a különböző tényezőkkel kapcsolatos aggodás mértékét.

4. Összegzés

Összességében megállapíthatjuk, hogy a két vizsgált al csoport alapvetően a hároméves gyermekgondozási szabadság intézményét preferálta, a gyermekkel otthon tölthető optimális időtartamra vonatkozó vélemények ezt hűen tükrözik. Véleményünk szerint a három évig tartó otthoni gondoskodás hozama a gyermek egészséges fejlődésében, a jó anya-gyermek kapcsolat kialakulásának hosszú távú jótékony hatásában fejezhető ki. Ezen túl a három évre szóló gyermekgondozás elfogadása egy erőteljes tradicionális társadalomtörténeti hatás következménye, kulturális mintájának lenyomata, melyben a társadalmi környezet által elvárt viselkedéssel való azonosulás köszön vissza. Mégis azt láttuk, hogy a dolgozó anyák közel háromnegyede, a gyeden/gyesen lévők majdnem fele, a gyermek hároméves koránál korábban tért vissza, illetve tervezte, hogy visszatér a munka világába. Ez arra utal, hogy a gyermekvállalást követő munkaerő-piaci visszatérésre vonatkozó elképzeléseknek korlátai vannak.

Eredményeink szerint az ideálisnak ítélt gyermekgondozási időszak hosszának érvényesítésében a gazdasági, társadalmi és emberi tőke szab gátat vagy enged teret, s határozza meg az optimális visszatérési stratégia érvényesítésének mikéntjét. A dolgozó anyák már megvalósult és a

gyeden/gyesen lévők tervezett visszatérése között tapasztalt különbség annak köszönhető, hogy a fent említett tőketípusok befolyásoló ereje már aktuálisabbá vált a dolgozó anyáknál, hiszen vizsgálatunkban egy lezárult folyamat eredménye tárult elénk, míg a jelenleg otthon lévő anyák munka világába való visszatérésének terveit ezek a tényezők egyelőre kevésbé alakították.

Hivatkozások a tézis szövegében

Bálint Mónika - Köllő János (2008): A gyermeknevelési támogatások munkaerő-piaci hatásai. *Esély* 1, 1–21.

Becker, G. S. (1981): *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, Cambridge.

Blaskó Zsuzsa (2009): Családtámogatás, Gyermeknevelés, Munkavállalás. In: Monostori J. - Őri P. - S. Molnár E. - Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai Portré. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH. Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest, 41-51.

Bukodi Erzsébet - Róbert Péter (1999): A nők munkaerő-piaci részvállalása és a gyermekvállalás. *Statisztikai Szemle* 4, 201-223.

Bukodi Erzsébet (2005): Női munkavállalás és munkaidő felhasználás. In: Nagy Ildikó - Pongrácz Tiborné - Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*. Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, TÁRKI, Budapest, 14-43.

Coleman, J. S. (1998): *A társadalmi tőke az emberi tőke termelésben*. In: Lengyel Gy. - Szántó Z. (szerk.): *Tőkefajták: a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. Aula Kiadó, Budapest, 11-44.

Frey Mária (2001): Nők és férfiak a munkaerőpiacon. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*. Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői Titkársága, TÁRKI, Budapest, 9-29.

Frey Mária (2002): A gyermeknevelési támogatásokat igénybe vevő és a családi okokból inaktív személyek foglalkoztatásának lehetőségei és akadályai. *Demográfia* 4, 406–437.

Hakim, C. (2000): *Work-lifestyle choices in the 21st century: Preference theory*. Oxford University Press, London.

Kapitány Balázs - Spéder Zsolt (2009): Gyermekvállalás In: Monostori J. - Óri P. - S. Molnár E. - Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai Portré. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH. Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest, 29-40.

Koltai Dénes (1999): A felnőttoktatás feladatai. *Educatio* 1, 14-21.

Konczi Katalin (2006): Női karrieresélyek, karriertípusok és karrierjellemzők. *Munkaiügyi Szemle* 9, 28-35.

Konczi Katalin (2008): A munka és a magánélet egyensúlya az Európai Unió követelmények fényében. *Munkaiügyi Szemle* 1, 4-5.

Plantenga, J. - Remery, C. (2005): *Reconciliation of Work and Private Life. A Comparative Review of Thirty European Countries*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Spéder Zsolt (2001): Gyermekvállalás megváltozott munkaerő-piaci körülmények között. In: Nagy I. – Pongrácz Tné. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői Titkársága, TÁRKI, Budapest, 46-64.

Szűcs Ildikó (2005): Kisgyermekes nők belépési és visszatérési esélyei a munkaerőpiacra a család és a foglalkoztatáspolitikai viszonyrendszerében. www.echosurvey.hu Letöltve: 2011. december 06.

Török Balázs (2006): Felnőttkori tanulás-célok és akadályok. *Educatio* 2, 333-347.

A szerzőnek az értekezés tárgyában megjelent publikációi

- 2012** A gyermekgondozási szabadság optimális időtartama.
Acta Medicinae et Sociologica (közlésre elfogadva) 1-14.
Társszerző: Takács Péter
- 2012** A gazdasági aktivitás lokális jellemzői. Nők és férfiak a „munka piacán”. In: Fábián Gergely - Patyán László - Huszti Éva (szerk.): Életminőség Nyíregyházán. *Acta Medicinae et Sociologica* folyóirat különszáma, Nyíregyháza, 83-98. ISSN 2063-3572
- 2012** A kisgyermeket nevelő nők munkaattitűdje(i). V. *Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia Kiadványa*. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza. (közlésre elfogadva, megjelenés alatt) 1-4.
- 2011** A kisgyermekes családokat érintő támogatások változása (részlet) In: Semsei Imre - Mártonné Mikó Julianna (szerk.): *IV. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia Kiadványa*. Debreceni Egyetem Kiadó, 194-202. ISBN 978-963-318-174-4
Társszerzők: Takács Péter és Balogh Erzsébet.
- 2010** Képzési-komponens mint családpolitikai eszköz. In: Kozma Tamás-Ceglédi Tímea (szerk.): *Régió és oktatás: A Partium Esete*. CHERD-Hungary: Center of Higher Education Research and Development-Hungary. Debrecen, 243-247. ISBN 978-963-473-409-3
ISSN 2060-2596

- 2010** Family, work, learning. In: Vincze Krisztián (szerk.): *III. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia Kiadványa*. Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 159-163.
ISBN 978-963-87809-6-6
- 2010** The Balance between Work and Family In: Anita Fedor R. and Dr. Imre Semsei (eds.): *Twenty Years Of Health Care Education And Social Sciences* at the Faculty of Health Medical and Health Science Center University of Debrecen, Debreceni Egyetem, 76-89.
ISBN 978-963-318-065-5
- 2010** A kisgyermekes nők munkaerő-piaci integrációja. In: Juhász Erika (szerk.): *Régió és oktatás. Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus*. Center for Higher Education Research and Development. Debrecen, 339-344. ISBN 978-936-473-277-8
- 2009** A részmunkaidős foglalkoztatás, mint a család és munka közötti egyensúly megteremtésének lehetősége (2009) In: Kerekes Benedek (szerk.): *A II. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia Kiadványa*. Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 69-74.
ISBN 978-963-9909-19-9

Egyéb publikációk

- 2012** A Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum hallgatóinak összetétele, véleménye és várakozásai, 2010-2011. In: Fónai Mihály – Szűcs Edit (szerk.): *A Debreceni Egyetem „Diplomás Pályakövető Rendszerének” főbb eredményei és tapasztalatai 2010-2011.* Debreceni Egyetem, Debrecen, 183-197.
Társszerzők: Balatoni Ildikó és Csernoch László
ISSN 2063-2886
- 2011** Szociális munkás szakos hallgatók pályaválasztási motivációja hazai és nemzetközi viszonylatban. In: Semsei Imre - Mártonné Mikó Julianna (szerk.): *IV. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia Kiadvány.* Debreceni Egyetem Kiadó, 143-141.
Társszerző: Balogh Erzsébet
ISBN 978-963-318-174-4
- 2010** Social policy and Social security in Hungary. In: Erath, P.-Littlechild, B. (eds.): *Social Work Across Europe – Accounts from 16 Countries.* ERIS with Albert Publiser, University of Ostrava, 81-90.
Társszerző: Patyán László
ISBN 978-80-7368-910-0
- 2002** A megyei munkanélküliség jellemzői a rendszerváltástól napjainkig. In: Mező András (szerk.): *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle XXXVII.* Évfolyam, 2002, 1, 64-76. ISSN 1216-092X

Recenzió

- 2009** Recenzió: Fónai Mihály - Péntes Mariann - Vitál Attila (szerk.): Etnikai szegénység, etnikai egészségi állapot? In: ifj. Barta János (szerk.): *Debreceni Szemle* 3-4, 449-453.

Konferencia előadások

- 2012** A gyermekgondozási szabadság optimális időtartama a kisgyermeket nevelő nők aspektusából. *Anya - Gyermekvédelem az egészségügy és a szociális ellátás határán, avagy „Közös a felelősség”*. Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Nyíregyháza, április 21.
- 2011** Foglalkoztatottság jellemzői Nyíregyházán. *VI. Kapcsolat Napja*, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Nyíregyháza, február 8.
- 2011** A kisgyermeket nevelő nők munkaattitűdje(i). *V. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia*. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, december 7.
- 2011** Foglalkoztatottság jellemzői az Európai Unióban és Magyarországon. A kisgyermeket nevelő nők munkaerő-piaci részvétele. Nyíregyháza Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, Váci Mihály Terem, Nyíregyháza, szeptember 27.
- 2011** A gazdasági aktivitás lokális jellemzői. Nők és férfiak a munka piacán. *VII. Kapcsolat Napja Konferencia*. Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Nyíregyháza, október 21.

- 2010** Képzési-komponens mint családpolitikai eszköz (poszter). *A harmadfokú képzés szerepe a regionális átalakulásban (TERD) Nemzetközi zárókonferencia.* DAB Székház, Debrecen, május 14.
- 2010** A gyermeknevelési támogatások demográfiai és munkaerő-piaci hatásai. *IV. Nyíregyházi (PhD/DLA) Doktorandusz Konferencia.* Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Nyíregyháza, december 10.
- 2009** Egy megyei kutatás kezdete. A kisgyermekes nők munkaerő-piaci integrációja. *Területi Védőnői Konferencia.* Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Nyíregyháza, február 4.
- 2009** Family, work, learning. *III. Nemzetközi Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia.* Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, november 20.
- 2008** A kisgyermekes nők munkaerő-piaci integrációja (poszter). *A harmadfokú képzés szerepe a regionális átalakulásban (TERD) Nemzetközi konferencia.* DAB Székház, Debrecen, június 24.
- 2008** A részmunkaidős foglalkoztatás, mint a család és munka közötti egyensúly megteremtésének egyik lehetősége. *II. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia.* Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, november 21.

